

ТЕМА 8. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

План:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти довкілля.
2. Забруднення або псування земель (ст. 239 КК України).
3. Порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин (ст. 240 КК України).
4. Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 КК України).
5. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України).
6. Безгосподарське використання земель (ст. 254 КК України).

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти довкілля

Стаття 16 Конституції України встановлює, що забезпечення екологічної безпеки і підтримка екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави. Обов'язок кожного не заподіювати шкоди природі, культурній спадщині, відшкодувати заподіяні нею збитки закріплена ст. 66 Конституції.

Одним з правових засобів забезпечення охорони довкілля від кримінально протиправних посягань є встановлення в розділі VIII Особливої частини КК відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля.

Родовим об'єктом даних кримінальних правопорушень є екологічна безпека як сукупність суспільних відносин, існуючих з приводу забезпечення безпечної для життя та здоров'я і сприятливого для людини навколишнього природного середовища.

За своїм **безпосереднім об'єктом** усі кримінальні правопорушення проти довкілля можуть бути поділені на:

- 1) кримінальні правопорушення проти екологічної безпеки (статті 236, 237, 238 і 253 КК України);
- 2) кримінальні правопорушення у сфері охорони та використання земель, надр, атмосферного повітря (статті 239, 239¹, 239², 240, 241 і 254 КК України);
- 3) кримінальні правопорушення у сфері охорони водних ресурсів (статті 242, 243 і 244 КК України);
- 4) кримінальні правопорушення у сфері лісокористування, захисту рослинного і тваринного світу (статті 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251 і 252 КК України).

Додатковими безпосередніми об'єктами можуть виступати життя та здоров'я особи, право власності, громадська безпека в цілому.

Предмет виступає обов'язковою ознакою кримінальних правопорушень проти довкілля (за винятком кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК України – «Порушення правил екологічної безпеки»).

Предметами цих кримінальних правопорушень виступають:

- 1) окремі природні об'єкти – земля, її надра, континентальний шельф, атмосферне повітря, води, ліс, рослинний і природний світ;
- 2) комплекси природних об'єктів на певній території – що піддалася екологічному забрудненню, узятій під охорону держави або є об'єктом природно-заповідного фонду;
- 3) певна інформація, документація або споруди.

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти довкілля виражається в здійсненні діянь (дій або бездіяльності), в результаті яких здійснюється протиправна дія або створюється реальна загроза такої дії на довкілля або на певні природні об'єкти – їх знищення, пошкодження, неприйняття заходів до відновлення тощо.

Основна частина даних кримінальних правопорушень сформульована як кримінальні правопорушення з **матеріальним складом**. Їх **наслідками** виступають:

- 1) реальне спричинення шкоди довкіллю, життю або здоров'ю людей та іншим, що охороняються законам, об'єктам (наприклад, екологічне забруднення значних територій (ст. 236 КК України), тривале зниження або втрата родючості земель (ст. 254 КК України), загибель людей (ст. 236, 237 КК України) тощо.)
- 2) створення реальної загрози спричинення такої шкоди (створення небезпеки для життя чи здоров'я людей або живих ресурсів моря (ст. 243), створення небезпеки тяжких технологічних аварій або екологічних катастроф, загибелі або масового захворювання населення (ст. 253 КК України) тощо).

Згідно з ППВСУ «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 № 17 вирішуючи питання про те, чи є **шкода істотною** (ч. 1 ст. 244, ст. 246, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249 КК України, суди повинні враховувати не тільки кількісні та вартісні критерії, а й інші обставини, що мають значення для вирішення цього питання.

Під **тяжкими наслідками** (статті 236, 237, частини 2 статей 238-243, ч. 2 ст. 245, статті 247, 251, ч. 2 ст. 252, ч. 1 ст. 253 КК України слід розуміти: загибель чи масове захворювання людей; істотне погіршення екологічної обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості); зникнення, масові загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші природні об'єкти або використовувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне перетворення тих чи інших природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах тощо.

З'ясовуючи питання про те, чи є **загибель або захворювання об'єктів тваринного світу масовими**, суди, зокрема, повинні досліджувати відомості про чисельність тварин, риби, інших організмів, що загинули чи захворіли, їх поширеність на території України або конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Під загибеллю людей (статті 236, 237, частини 2 статей 238-243, ч. 2 ст. 245, ч. 2 ст. 253 КК України треба розуміти смерть хоча б однієї людини, що сталася внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена відповідними статтями КК України.

Створення небезпеки для життя і здоров'я людей (ч. 1 ст.ст. 239-244, ч. 1 ст. 253 КК України має місце в разі, коли забруднення навколишнього природного середовища чи вчинення інших протиправних дій могло призвести до загибелі хоча б однієї людини, масових захворювань людей, зараження хоча б однієї людини епідемічним або інфекційним захворюванням, зниження тривалості життя чи імунного захисту людей, відхилень у розвитку дітей тощо.

Згідно зі ст. 236 КК України відповідальність за порушення правил екологічної безпеки настає, зокрема, за умови, що воно спричинило **екологічне забруднення значних територій**. Під таким забрудненням необхідно розуміти істотне погіршення екологічної обстановки внаслідок значного запилення, задимлення, викидів радіоактивних, хімічних, бактеріологічних та інших речовин, що становлять небезпеку для людини, довкілля, матеріальних цінностей тощо.

З'ясовуючи питання про те, чи є значною територія, на якій сталося екологічне забруднення, треба враховувати дані про її площу, екологічну унікальність, належність до природно-заповідного фонду чи іншого об'єкта загальнодержавного значення.

Суб'єктивна сторона більшості кримінальних правопорушень проти довкілля характеризується умисною або необережною виною по відношенню до здійснення суспільно небезпечного діяння і необережністю по відношенню до настання суспільно небезпечних наслідків.

Суб'єктом цих кримінальних правопорушень є фізична осудна особа, що досягла 16 років. Значна частина кримінальних правопорушень, передбачених розділом VIII Особливої частини КК України може бути вчинено тільки **спеціальним суб'єктом**: особою, на яку покладений обов'язок по забезпеченню охорони довкілля (наприклад, особою, відповідальною за проведення екологічної експертизи, ліквідацію або усунення наслідків екологічного забруднення, особою, що відповідає за експлуатацію технологічних установок або інших джерел небезпеки в зоні безпеки тощо). Посягання на довкілля шляхом протиправної дії на окремі природні об'єкти, що є загальнодоступними і що використовуються багатьма особами, можуть скоюватися і загальним суб'єктом (наприклад, забруднення або псування земель (ст. 239 КК України), знищення або пошкодження лісових масивів (ст. 245 КК України).

У випадках притягнення до кримінальної відповідальності за ці кримінальні правопорушень службових осіб, котрі вчинили їх із використанням свого службового становища, їхні дії за наявності до того підстав мають кваліфікуватися також за відповідними статтями КК, якими передбачено відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, крім ст. 238, ч. 2 ст. 248 КК України.

Більшість норм цього розділу є *бланкетними*.

2. Забруднення або псування земель (ст. 239 КК України)

З об'єктивної сторони це кримінальне правопорушення проявляється в забрудненні або псуванні земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Під *забрудненням* розуміється внесення в (на) ґрунт речовин у вигляді різних шкідливих відходів (отрутохімікатів, хімічних і радіоактивних речовин) тощо.

Псування землі — це незаконне зняття родючого шару ґрунту і ґрунтового покриву, що призвело до його непридатного стану (неможливості використання згідно з цільовим призначенням), або безконтрольне використання такого шару (покриву), розробка корисних копалин при проведенні геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, заболочування земель на значній території тощо.

Кримінальне правопорушення вважається *закінченим* з настанням наслідків у вигляді створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Між порушенням спеціальних правил і цими наслідками має бути встановлений причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується складною (подвійною) виною: щодо дії (бездіяльності) — умисел або необережність, щодо наслідків — тільки необережність.

Суб'єкт кримінального правопорушення — особа, яка досягла 16 років.

Частина 2 ст. 239 КК України передбачає відповідальність за ті самі діяння, що спричинили, загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки.

3. Порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин (ст. 240 КК України)

Об'єктом кримінального правопорушення є встановлений порядок охорони та використання надр як складової частини охоронюваного кримінальним правом навколишнього природного середовища з метою дотримання раціональних і ефективних методів видобування корисних копалин

загальнодержавного та місцевого значення, недопущення понаднормативних втрат корисної природної сировини.

Предметом кримінального правопорушення виступають надра і корисні копалини загальнодержавного і місцевого значення, які видобуваються з надр землі.

Суспільна небезпечність кримінального правопорушення полягає у порушенні встановлених правил охорони та використання надр, якщо це створює небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, а також у незаконному видобування корисних копалин місцевого значення у значному розмірі

Нераціональне використання надр може вплинути саме на надра та корисні копалини в них, на суміжні природні об'єкти — води, землі, ліси, на здоров'я людини та її майно.

Надра — це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння (ст. 1 Кодексу України про надра). **Корисні копалини** за своїм значенням поділяються на корисні копалини загальнодержавного і місцевого значення (ст. 6 Кодексу України про надра).

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення виражається у 5 видах діянь:

- 1) у порушенні встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля;
- 2) у незаконне видобування корисних копалин місцевого значення у значному розмірі
- 3) у порушення встановлених правил використання надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля;
- 4) у незаконному видобування корисних копалин місцевого значення у великому розмірі;
- 5) у незаконному видобування корисних копалин загальнодержавного значення

Відповідальність за вчинення цього кримінального правопорушення настає у випадку вчинення хоча б одного з указаних діянь.

Порушення встановлених правил охорони та використання надр — це дії осіб, які здійснюють користування надрами на законних підставах (дозвіл), проте допускають при цьому порушення термінів користування, місця, розміру й виду користування надрами та інших умов і правил, що забезпечують безпеку людей і надр.

Незаконне видобування корисних копалин — це здійснення їх видобування без відповідного дозволу (без акта про надання гірничого відводу або з відхиленням від умов, зазначених у цьому документі) або коли дозвіл є підробленим або простроченим.

Найбільш характерними порушеннями правил охорони або використання надр, незаконними видобуваннями корисних копалин, які передбачають

настання кримінальної відповідальності, можна вважати: самовільне користування надрами; самовільне видобування запасів корисних копалин значення і наявних у них компонентів; самовільне використання надр без дозволу при будівництві, розміщенні, експлуатації гірничодобувних підприємств; розробку надр за межами гірничого відводу, наданого користувачу; здійснення таких видів користування надрами, які не вказані в дозволі; видобування корисних копалин понад встановлений у дозволі обсяг; необґрунтовану та самовільну забудову площ залягання корисних копалин; забруднення надр при підземному зберіганні нафти, газу та інших речовин і матеріалів тощо.

При порушенні правил охорони та використання надр кримінальне правопорушення вважається **закінченим** з моменту створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля в результаті вчинених діянь.

Між діянням і наслідками, що настали необхідно встановити наявність причинного зв'язку.

Незаконне видобування корисних копалин є закінченим кримінальним правопорушенням з моменту вчинення самого діяння.

Із **суб'єктивної сторони** порушення правил охорони та використання надр може бути вчинено як з непрямым умислом, так і з необережності. Незаконне видобування корисних копалин вчиняється з прямим умислом.

Суб'єктом порушення правил охорони надр або використання копалин може бути будь-яка особа, яка досягла 16 років, тобто як службова, так і приватна особа.

Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення, які встановлені ч. 3 ст. 240 КК України, є: вчинення діяння на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду; за попередньою змовою групою осіб; вчинені особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, чи службовою особою з використанням службового становища.

За ч. 4 цієї статті кваліфікуючими ознаками виступають діяння, передбачені ч.ч. 1,2, 3, якщо вони вчинені організованою групою або шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки.

4. Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 КК України)

Предметом цього кримінального правопорушення є ліс, тобто дерева і чагарники в природному стані, які не відокремлені від коріння і зростають у всіх лісах, незалежно від їх характеру, а також у заповідниках, на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах.

Порубка дерев у містах, селищах, інших населених пунктах (у парках, скверах, садах, на вулицях, на територіях підприємств, організацій, у придорожніх смугах, а також на сільгоспугіддях, садибах, дачних ділянках

тощо) не охоплюється ознаками цього кримінального правопорушення і може бути кваліфікована як кримінальне правопорушення проти власності. Заготівля поваленого вітром лісу (буреломного) може бути визнана самоправством. Викрадення зрубаної деревини є кримінальне правопорушення проти власності.

Об'єктивна сторона цього кримінального правопорушення проявляється у:

- 1) незаконній порубці лісу, тобто у відділенні дерев, що знаходяться в лісі, від кореня незалежно від засобів, що використовуються для цього, і способів (за допомогою сокири, пилки або механічної тяги тощо);
- 2) перевезенні;
- 3) зберіганні;
- 4) збуті незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду.

Незаконною визнається **порубка дерев і чагарників** у лісах без відповідного дозволу (тобто лісопорубного квитка чи ордера), виданого відповідним органом, або хоч і за лісопорубним квитком або ордером, але не на відведеній ділянці, у більшій, ніж дозволено, кількості не тих порід дерев або недозволеним способом.

Закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї з дій перелічених у диспозиції статті. Порубка вважається закінченою з моменту повалення дерева.

Кваліфікуючі ознаки:

- 1) повторно;
- 2) за попередньою змовою групою осіб;
- 3) вчинення зазначених дій у заповідниках або на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах;
- 4) настання тяжких наслідків.

Відповідальність за вчинення незаконної порубки дерев і чагарників у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах настає незалежно від розміру заподіяної шкоди.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом.

Суб'єкт кримінального правопорушення — будь-яка особа, яка досягла 16 років.

Відповідно до Примітки 1 цієї статті істотною шкодою вважається така шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів

У справах про кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 246 КК України шкода визнається істотною, коли: були

знищені певні види дерев у тій чи іншій місцевості; погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу; виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості; знизилась якість атмосферного повітря; змінилися ландшафт місцевості, русло річки; сталась ерозія ґрунту тощо. Якщо внаслідок незаконної порубки дерев, чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав несе відповідальність за статтями 64-67 КпАП.

У цій статті тяжкими наслідками вважаються такі наслідки, які у шістдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Порубка дерев і чагарників на територіях, не віднесених до лісового фонду (ст. 4 Лісового кодексу України, не тягне відповідальності за ст. 246 КК України). За наявності відповідних підстав такі дії можуть бути кваліфіковані як крадіжка, самоправство тощо.

Заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин справи слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК України або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень проти власності.

5. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст. 249 КК України)

Предметом цього кримінального правопорушення є водні живі ресурси – риби різних порід, водні тварини (дельфіни, раки, краби, креветки, кальмари тощо), морські рослини, які мають промислове значення. Хутрові тварини (видри, бобри, ондатри тощо) й водоплаваючі птахи до водних ресурсів не належать, і відповідальність за незаконний їх вилов чи відстріл настає за ст. 248 КК України.

Виллов риби чи водних тварин зі спеціально облаштованих або пристосованих водоймищ, у яких вони вирощуються підприємствами, організаціями чи громадянами, за ст. 249 КК України кваліфікувати не можна. За наявності відповідних підстав дії винної особи можуть кваліфікуватись як посягання на чужу власність.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення виявляється в незаконному зайнятті рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо воно заподіяло істотну шкоду.

Під **незаконним заняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом** треба розуміти таке вилучення водних живих ресурсів із природного середовища, яке здійснюється з порушенням чинного законодавства, що регулює порядок і умови промислового, любительського, спортивного рибальства, іншого використання водних живих ресурсів. Зокрема, незаконним є промисел, який здійснюється всупереч існуючим правилам: без належного на те дозволу, в заборонений час, у недозволених місцях, із

застосуванням заборонених знарядь лову, з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову.

Під **промислом** розуміються як один акт добування риби, тварин чи рослин, так і неодноразове вчинення таких дій.

Відповідальність за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 249 КК України, настає лише за умови, що діями винної особи заподіяно істотну шкоду. Для встановлення істотної шкоди необхідно враховувати вартість, екологічну цінність, кількість здобутого, а також розмір шкоди, заподіяної довкіллю. На те, що шкода є істотною, можуть вказувати, зокрема, такі дані: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено; тощо. Якщо внаслідок вчинених дій істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав може нести відповідальність за ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умислом.

Суб'єкт кримінального правопорушення — будь-яка особа, яка досягла 16 років.

Частиною другою ст. 249 КК України передбачена відповідальність за ті самі дії, якщо вони вчинені способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу (наприклад, вибухом, застосуванням отруйних речовин) або особою, раніше судимою за це кримінальне правопорушення.

Під способом **масового знищення звірів, птахів, риби, інших видів тваринного світу** (ч. 2 ст. 248 та 249 КК України треба розуміти такі дії, які здатні спричинити чи спричинили загибель великої кількості представників дикої фауни, знищення популяції або певного виду тваринного світу в тій чи іншій місцевості чи водоймі (застосування отруйних або вибухових речовин, газу, диму, електроструму, автоматичної зброї, спрямування стада тварин на болото, тралення риби за допомогою заборонених прийомів тощо).

При вирішенні питання про те, чи здійснювалося незаконне полювання або рибальство способом масового знищення, слід ретельно досліджувати характерні властивості застосованих знарядь, зокрема їхню руйнівну силу, характер взаємодії з оточуючим середовищем, обсяги шкідливого впливу на довкілля тощо.

6. Безгосподарське використання земель (ст. 254 КК України)

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є встановлений порядок раціонального використання і охорони землі, збереження та відновлення її родючості, поліпшення природного середовища, охорони прав громадян, підприємств, установ та організацій на землю.

Земельний кодекс України зобов'язує власників земельних ділянок і землекористувачів використовувати землі відповідно до їх призначення,

здійснювати заходи щодо охорони земель (ст. 40), зберігати і підвищувати родючість ґрунтів, захищати землі від водної та вітрової ерозії, від заростання чагарниками (ст. 84).

Предметом кримінального правопорушення є земля – поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею (див. абз. 14 ст.1 Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 р. № 962-IV).

Склад кримінального утворює кримінально протиправна недбалість власника земельної ділянки чи землекористувача, яка призвела до настання таких наслідків, через невиконання чи неналежне виконання вимог Земельного кодексу.

Об’єктивна сторона полягає у:

5) дія або бездіяльність, що виражається у:

а) безгосподарському використанню земель, якщо це спричинило тривале зниження або втрату їх родючості, виведення земель з сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту;

б) умисному ухиленні від обов’язкової рекультивації земель, порушених внаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину на підставі спеціального дозволу на користування надрами, що заподіяло істотну шкоду⁴

б) наслідках;

7) причинному зв’язку між діянням та наслідками.

Безгосподарським є використання земель з порушенням вимог Земельного кодексу, якщо таке господарювання призвело до зниження чи втрат родючості земель, виведення земель із сільськогосподарського обороту, до змивання гумусного шару чи до порушення структури ґрунту.

Отже, безгосподарське використання земель полягає у незастосуванні відповідною особою системи правових, економічних, матеріально-технічних, освітніх та інших заходів, спрямованих на їх збереження, відтворення та раціональне використання:

○ невиконання заходів, пов’язаних із захистом земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення; попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів, а також захистом сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб;

○ невиконання або порушенням вимог здійснення консервації деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь;

○ допущення появи небажаної трав’янистої рослинності, яка негативно впливає на розвиток культурних рослин, призводить до поширення шкідників і хвороб або не дає можливості використовувати землі за призначенням (невжиття заходів щодо боротьби з бур’янами);

○ використання земельної ділянки, крім реалізації науково

обґрунтованих проектних рішень, або фактичне використання земельної ділянки, яке не відповідає її цільовому призначенню, встановленому при передачі земельної ділянки у власність чи наданні в користування, в тому числі в оренду, а також недодержання режиму використання земельної ділянки або її частини в разі встановлення обмежень (обтяжень);

- невиконання умов зняття, збереження і нанесення родючого шару ґрунту – невиконання або неякісне виконання обов'язкових заходів, передбачених затвердженою відповідно до законодавства проектною документацією, щодо знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту, що призвело до його псування чи знищення;

- добування корисних копалин, будівництво очисних споруд, меліоративних систем та інших об'єктів згідно з порушенням вимог земельного законодавства України, затвердженої документації із землеустрою, що призводять до ерозії, селів, підтоплення, або заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, псування і забруднення земель, засмічення відходами та настання інших негативних процесів на тій чи іншій земельній ділянці, а також на суміжних земельних ділянках, що викликає необхідність встановлення обмежень (обтяжень) використання цих земель;

- непроведення рекультивациі порушених земель – невиконання комплексу організаційних, технічних і біотехнологічних заходів, спрямованих на відновлення ґрунтового покриву, поліпшення стану та продуктивності порушених земель відповідно до затвердженої документації із землеустрою;

- недбале ставлення до збереження іригаційних та меліоративних систем тощо.

Кримінальне правопорушення вважається **закінченим** з моменту настання наслідків у вигляді тривалого зниження або втрати родючості земельних ресурсів, виведення земель з сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту.

Тривале зниження родючості землі – це зменшення здатності землі задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту.

Виведення земель з сільськогосподарського обороту – вимушена консервація земель, спричинена деградацією (механічною, фізичною, хімічною, фізико-хімічною, біологічною, гідромеліоративною) ґрунтів, яка не давала можливості забезпечити відтворення їх природних властивостей при існуючому використанні.

Ґрунт – природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості (див. абз. 7 ст.1 Закону України «Про охорону земель»).

Змивання гумусного шару – це видалення (зокрема, потоками води) верхнього (орного та підорного) родючого шару ґрунту, в якому зосереджені основні запаси гумусу.

Гумус – органічна складова частина ґрунту, яка утворюється в процесі біохімічного розкладу рослинних і тваринних решток та формує його родючість (див. абз. 6 ст.1 Закону України «Про охорону земель»).

Порушення структури ґрунту означає природне або антропогенне спрощення ґрунтового покриву, погіршення стану, складу, корисних властивостей і функцій родючого шару ґрунту та інших органічно пов'язаних із ним природних компонентів.

Кваліфікуючі ознаки:

- 1) повторно;
- 2) за попередньою змовою групою осіб;
- 3) тяжкі наслідки.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується умисною або необережною формою вини.

Суб'єктом кримінального правопорушення є особа, на яку покладений обов'язок дотримання правил щодо забезпечення раціонального використання і охорони землі, збереження та відновлення її родючості.

Питання до самоконтролю:

1. Хто може бути суб'єктом кримінальних правопорушень проти довкілля?
2. Які особливості кваліфікації дій службових осіб, що вчинили кримінальні правопорушення проти довкілля?
3. Які кримінальні правопорушення проти довкілля можуть бути вчинені умисно, а які – з необережності?
4. У яких кримінальних правопорушеннях проти довкілля обов'язковою ознакою виступають спосіб, місце, час їх вчинення?
5. Що слід вважати під «істотною шкодою», «тяжкими наслідками» у кримінальних правопорушеннях проти довкілля?
6. У чому полягає незаконність порубки лісу?
7. У чому полягає незаконність полювання?